

GEOMORPHOLOGICAL PROBLEMES OF CARPATHIANS

I. Evolution of the relief in Tertiary, Bratislava, 1965

Една от големите прояви на Карпато-Балканската геоморфоложка комисия е издаването на Geomorphological problemes of Carpathians. Този труд ще се издаде в три тома. В първия том, излязъл през 1965 г., се разглеждат въпроси, свързани с развитието на релефа на Карпато-Балканската планинска система през терциера. Вторият том е посветен на кватернера, а в третия том ще се разгледат геоморфоложките райони на Карпатите.

Излезият първи том е издаден от Словашката академия на науките. В него са поместени голяма част от материалите, обсъждани на симпозиума, състоял се от 19 до 26 септември 1963 г. в Краков и Братислава.

Първата статия в сборника — „Основните форми на Чехословашките Западни Карпати — резултат от неогектонските движения“, е от Е. М. Мазур (Братислава). В тектонския строеж на изследваните планини авторът възприема съществуването на палеозойска херцинска структура, мезозойско-палеогенна нагъната алпиноидна структура и нагънато-разломна неогенна структура. Отбелязва се наличието на три стари ерозионни повърхнини. Най-ниската повърхнина се определя като предпланинска или приречна. Тя е формирана през горния плиоцен. По-високата — над нея, се определя като понтийска, а върховата заравнена повърхнина е моделирана през тортон-сармата.

В статията на Т. Чудек, Я. Демек и О. Стехлик (Бърно), — Третични елементи в релефа на Карпатите в Моравия“, последователно се разглеждат Моравските Карпати и Яворнишко-Визовицката, Бескидската и Белокарпатската планинска дъга. Във високите части на Бескидите са запазени като върхови равнина остатъци от терциерни заравнени повърхнини. Тези повърхнини се проследяват и в Белокарпатската дъга. Авторите предполагат, че най-старата повърхнина има следтортонска възраст, а следващите две по-ниски са създадени през стария и младия плиоцен. В Яворнишко-Визовицката дъга и в Средноморавските Карпати са установени следи само от две повърхнини. При своите изследвания авторите отдават голямо значение на корелативните седименти. Различията в характера и разпространението на заравнените повърхнини в отделните планини се обяснява с различния характер и различното проявление на тектонските движения през терциера.

В статията на М. Климашевски (Краков) на тема „Схващания за геоморфоложкото развитие на релефа на Полските Западни Карпати“ първоначално се прави обширен исторически преглед на проучванията в тази планинска система, след което се проследява тяхното геоморфоложко развитие през целия терциер. Подчертано е значението на тектонските движения, които са решаващ морфогенетичен фактор. Авторът установява, че през терциера периодите на интензивно, но неголямо по обхват нагъване и навличане са се сменяли от периоди, при които движенията са имали колебателен характер с голям регионален обхват. До средния тортон диктиогенните движения в Карпатите са предизвиквали образуването на трансверзални издигания и депресии, а след средния тортон — лонгитудинални. Постепенно те са обхващали все по-големи части от територията на Южна Полша. Интензивността на издигането се е увеличавала от запад на изток и е достигнала най-големи размери в Татрите и Бескидите. Издигането е протекло в няколко фази.

На част от Полските Карпати е посветена и обстойната статия на Л. Старкел (Краков) — „Еволюция на релефа в басейна на Горен Сан в неогеновия период“. Този автор е установил ясни остатъци от две денудационни нива: понтийско — на 580—700 м абсолютна

височина (на 200 м над реката), и горноплиоценско — на 425 — 650 м абсолютна височина (90 — 110 м над реката). Във високите части на басейна се срещат остатъци и от една долносарматска денудационна повърхнина на 700 — 1000 м височина.

Изтъква се, че най-добри условия за образуване на заравнените повърхнини са съществували през терциера, когато климатът е бил топъл и преобладавала странична ерозия. Голямо значение за развитието на релефа се отдава освен на климата още и на литоложкия фактор.

Следващата статия — „Остатъци от заравнени повърхнини от третичния период в Унгария“, е от Б. Бела (Будапеща). Авторът изтъква, че полигенните заравнени повърхнини всякога отразяват ритъма на климатичните и структурните изменения. Той развива своите концепции въз основа на релефа на Унгарското Средногорие, където съществуват области с три различни структури: 1. Варисийски островни планини с остатъци от миоценов тропически пенеплен. 2. Силно пенепленизирани вулкански планини, които в своите по-млади участъци имат „псевдозряла“ вълниста повърхност. Пенепленизацията в тях е продължила от тортона до края на долния плиоцен. Планационният процес е протекъл в топъл субтропичен климат. 3. Блокови, покровни, карстови, доломитни и варовикови планини, които са създадени в мезозойска кратосинклинала.

М. Печ (Будапеща) в своята работа „Нови проблеми при геоморфоложкото изучаване на Унгарското Средногорие“ отбелязва, че тази област е изградена от блокови планини и млади третични вулкански съоръжения. В планините на Унгарското Средногорие се срещат пенеплени, планински стъпала (две) и педименти. Пенепленизацията е протекла в тропически условия до края на терциера. Планинските стъпала се приемат за остатъци от педименти, образувани в долния и горния панониев. Зоната на педиментите е разположена в периферията на Унгарското Средногорие. Те са развити след отлагането на горнопанонските седименти при издигането на областта през горния плиоцен в полусухи климатични условия.

Съветската част на Карпатските планини е разгледана в труда на П. Н. Циц (Лвов), който е на тема „Някои проблеми относно развитието на Съветските Карпати в третично време“. Съвременният релеф е създаден през неогена и кватернера. Авторът не е съгласен с мнението за горноторгонското заравняване на Карпатите. Полонинският пенеплен съответствува на бескидското денудационно ниво в Западните Карпати. В меотплиоценово време в задкарпатските склонове са се формирали две денудационни повърхнини — довулканска (долноплиоценска) и следвулканска. Последната срязва флишовите и вулканските скали, поради което авторът допуска възможността тя да е образувана и в долния плейстоцен. В статията са засегнати също така и въпросите за тектонските движения и тяхното проявление през различните епохи на терциера.

В сборника също така е поместена и статията на К. Мишев и Вл. Попов (София) на тема „Геоморфоложко развитие на Средния Предбалкан през неогена“. Те подчертават, че съществува тясна връзка между облика на релефа и морфоструктурата на областта. Отбелязано е също така геоморфоложкото значение на дълбокото денудационно срязване на отделните гънки и формирането на изразителен субструктурен релеф. Авторите възприемат, че в Средния Предбалкан съществуват две денудационни повърхнини: сарматско-понтийска и горноплиоценска, които са денивелирани поради сводовото издигане на Старопланинската зона. Сарматско-понтийската повърхнина в южните части на областта е разположена на 1000 — 800 м, а в северните — на 450 — 400 м. В северната част на Средния Предбалкан преобладават структурните форми на релефа — дълбоко окарстените плата.

Първият том на Geomorphological problems of Carpathians е отпечатан във формата на хубаво и добре илюстрирано издание. Той е ценен принос към геоморфоложката литература за карпато-балканските страни. Поместените в него материали дават добра сравнителна представа за развитието на Карпато-Балканската планинска система през терциера. Съществен пропуск в неговото съдържание е липсата на материали за Румънските Карпати.

Следващата голяма проява на Карпато-Балканската геоморфоложка комисия ще бъде организирането на втория симпозиум, който ще се проведе в България през есента на 1966 година.